

Ecclesiae leges composita, nihil habens vel in modis vel in expressionibus. quod locum orationis dedecet et profanum sit; id ferendum esse non inficior. Etiam in aliquibus Ecclesiis Urbis antiqua est consuetudo a Praesidibus tolerata canendi versiculos, pulsatis organis et instrumentis hebdomadis Sexagesimae et Quinquagesimae, dum luxuries magis agitat profanam plebem. Sed longe diversa ratio est, quae militat in Oratione quadraginta horarum. Unicus est ejusdem finis, unicum objectum, scilicet perennis adoratio Augustissimi Sacramenti nec intercepta nec districta. Idcirco in Ecclesiis, ea durante, ut supra notatum est, tale sit silentium oportet, ut nihil prorsus occurrat, quod adstantium mentes valeat perturbare. Satis haec sunt ut quisque agnoscat jure merito damnandum ac omnino eliminandum esse ab Ecclesiis inductum morem canendi versiculos et ad certum modum pulsandi instrumenta, dum oratio perennis, patente in sublimi Throno Sacramento, id omne respuit, quod instituto repugnat.

§. IV.

»Sopra l' Altare non vi si ponghino Reliquie de Santi, o Statue de' medesimi (non escludendosi però quelle degli Angeli, che faccino gura di candelieri) e molto meno vi si ponghino figure dell' anime del Purgatorio di qualsisia materia; il che si proibisce anche in tutte l' esposizioni particolari, ed in quelle, che talvolta si fanno per suffragio di quelle anime«.

1. Haec sanctio, quae jubet, ne super Altare, in quo Sacramentum exponitur, apponantur Reliquiae aut Simulacra Sanctorum, nedum obtinet in Oratione quadraginta horarum, verum etiam in aliis quibuscumque expositionibus, quae minus magisque solemniter per annum fiunt, collocato

Sacramento in Throno. Id declaratum video per modum regulae generalis a Sac. Rit. Congregatione in Aquen. die 2. Septembris 1741. Siquidem ad tertium quaesitum Dubii 5. hisce conceptum verbis: *Suntne salutandae Reliquiae expositae in Altari, in quo et ipsum Sacramentum expositum est?* responsum fuit: *Sanctorum Reliquiae non sunt collocandae super Altare, in quo reipsa SSimum. Sacramentum est expositum.* Scite Sacra Congregatio directe non respondit ad Dubium sed sustulit errorem, qui Dubium creabat, declarando illicitam Sacrarum Reliquiarum retentionem in Altari, simul ac in eo patet expositum SSimum. Sacramentum. Erroneae huic opinioni causam fortasse praebuerat Gavantus, qui minus accurata usus expressione, haud reprobasse visus est hujusmodi Reliquiarum retentionem, dummodo non collocentur altiori in loco. Postquam enim dixerat *part. 1. ad Missalis Rubricas tit. 20. litt. d. agens de praeparatione et ornamentis Altaris: Vasa quoque Reliquiarum exponi solent hinc inde vel inter candelabra*, notat: *qua in re cavendum illud erit, ne unquam supra locum Sacramenti, praesertim si exponatur populo pro oratione publica, Reliquiarum vasa collocentur: decet enim sedere Dominum in altiori supra servos suos.*

2. Verumtamen heic loci cl. Auctor loquitur stricte de ornatu Altaris et carpit illorum morem, qui vasa cum Sanctorum Reliquiis collocare non dubitabant in medio supra tabernaculum, in quo recondita asservatur Sanctissima Eucharistia. Summopere dedecet, ut tabernaculum destinatum pro Sacramenti custodia simul inserviat pro basi, ubi exponantur Reliquiae, quod multo magis indecorum notat in ejusdem Sacramenti expositione, cujus non ex professo sed obiter et acci-

dentaliter meminit. Neque ex hoc certo consequitur Gavantum non reprobasse collocationem Reliquiarum inter candelabra, dummodo id fiat in humiliori loco. Quidquid tamen sit de Scriptoris mente, quam nec Meratus attigit, quaestio omnis cessat, dum Instructio et laudatum S. R. C. Decretum, ne ullo modo Reliquiae apponantur, definiunt ac jubent. Dixi: Instructio et laudatum Decretum, quia una per alterum declaratur. Forte enim quis opinari posset extensionem legis figuras tantummodo animarum purgantium respicere, quia sanctio postremo eam ponit relate potissimum ad expositiones, quae fiunt in earumdem suffragium: verum Decretum, quod longe posterius ea est, quamlibet dubitandi rationem eliminat, generaliter arcens Reliquias ab Altari, in quo reipsa SSimum. Sacramentum est expositum.

3. Juvat hic addere quod notat Cavalerius ibidem cap. 7. Decret. 28. num. 1. „Nobis nec arridet usus illarum Ecclesiarum, quae in Altari expositionum solemnium mediis fuguris, licet ex Sacra Scriptura depromptis, apponunt symbola Sanctissimae Eucharistiae; etsi enim ipsa sacra sint et in aliis circumstantiis fortasse probanda, in praesenti nos collaudare non possumus, quia, dum ad se convertunt intuentium oculos, fideles distrahunt ab attentione erga SSimum. Sacramentum et ab ejusdem veneratione“. Haec tamen opinio, si placet generaliter sumpta rigida nimis nonnullis videbitur ac propterea non sine aliqua distinctione amplectenda. Si Clementina instructio excipit a regula tantummodo pro ornatu Altaris in solemnibus expositionibus quadraginta horarum Angelorum simulacra, che faccino figura di candelieri, certum est sub regula comprehendi etiam medias figuras, licet ex Sacra Scriptura de-

promptas; censerem etiam eandem regulam servandam esse in aliis expositionibus, quae more consueto fiunt: tam rigidus non essem quoad aliquas extraordinarias, licet solennes, quae disponuntur ad instar Prosaenii. In his tolerari posse videntur symbola quaedam Eucharistiae, dummodo intersit Praesidium approbatio. Cavendum tamen, ne quid collocetur, quod vel ratione subjecti repraesentati vel rationi expressionis vel alia de causa convenire haud posse videatur.

4. Et revera in solemnissima illa expositione, quae fit baccanalium tempore ad revocandum populum a profana spectaculorum licentia in Oratione S. Mariae Pietatis, quod a Fundatore P. Caravita dicitur, magnifica extrui solet Machina, in cujus summitate residet Sacramentum tamquam in gloria inter Angelorum Choros, in inferiori vero parte aliqua repraesentatur historia vel ex Sacris Literis vel ex Ecclesiae fastis vel ex actis Sanctorum tanti mysterii symbolica. Id nedum permiserunt Pontifices Summi, sed et praesentia probarunt, cum consueverint illuc ad Sacramentum adorandum accedere. Certum est enim hujusmodi morem vere religiosum et pium plurimum conferre, ea praesertim occasione, ad populum allicendum devotionemque excitandam.

5. Heic vero loci sciscitari quis posset: num semper, ubicumque et qualibet data occasione removendae sint Reliquiae Sanctorum ab Altari, dum venerationi exponitur SSimum. Sacramentum? Diximus supra regulam esse generalem; eam tamen intelligi oportere existimo de omnibus expositionibus publicis, licet ex causa privata, sive hae ad longum sive ad breve tempus fiant. Publicam tamen lato modo dicimus quamcumque extracta Sacra Hostia in Ostensorio

detecto aut velato, omnium adstantium oculis in throno patet. Quod etiam obtinet, si alicubi in more sit, loco Ostensorii Sacram Pyxidem velatam sub umbella collocare (quod tamen, ut ex infra dicendis patebit, a receptis adprobatisque ritibus et Romanae Ecclesiae consuetudine alienum longe est). *Secus* vero dicendum de expositionibus *omnino privatis*, quae pro re nata, improvise quandoque fiunt, dum aperto Tabernaculi Ostiolo sacra Pyxis clausa, suoque velamine oblecta adstantium oculis subjicitur, quin extrahatur ad populum cum benedictione dimittendum. Hoc enim in casu inopportuno esset removere ex Altari Vasa cum Sanctorum Reliquiis, dummodo tamen nullum supra Tabernaculum situm sit; quemadmodum paulo ante ex *Gavanto* notavimus. Quamquam magis congrueret solis candelabris et floribus instruere Altare, in quo Venerabile Sacramentum perpetuo asservatur.

6. Subdit Instructio, ne apponantur omnino in Altari *Imagines animarum purgantium*, vel hae sculptae sint vel depictae vel qualibet ex materia elaboratae. Haec regula praeceptiva est, et ad omnes expositiones extenditur, ne illis quidem exceptis, quae quandoque solemniter fiunt in earumdem suffragium, quinimo hae verbis expressis regulae subjiciuntur.

7. Nedum vero hujusmodi imagines, simulacra, symbola ab Altari, verum etiam a capella abesse debent, quemadmodum et vela nigri, aut violacei coloris et aulaea funebria. Haud enim decet haberi lugubria in loco, ubi micat Christus gloriosus. Si *Caeremoniale Episcoporum lib. 2. cap. 11.* jubet, ne in Missa Pontificali pro defunctis, imaginibus mortuorum et albis crucibus distinguantur paramenta tam Altaris quam Celebrantis et Ministrorum, nec Libri et Faldistorium: multo

magis funebria arcenda sunt ab Altari et Sacello, in quibus Augustissimum Sacramentum exponitur. Aequum enim est, ut ornamenta quaelibet, quae apponuntur, respondeant aliquo modo majestati Summi omnium Domini, qui sub specie panis latens adoratur in throno expositus; etiamsi finis in hujusmodi expositione intentus sit precatio ad animabus purgantibus juvandum.

8. Hinc Sac. Rit. Congregatio in Antuerpien. 10. Februarii 1685 ad quaesita. „Num liceat Confraternitati etc. exponere SSimum. Eucharistiae Sacramentum cum apparatus nigris et in Processione illud deferre cum vexillis nigri coloris? An eidem Confraternitati liceat similem expositionem facere in Missa et Officio defunctorum cum apparatu pariter nigri coloris?“ respondit absolute: *Non licere.* Ut enim Sacramento solemniter exposito, quicumque ex causa id fiat, Pallium Altaris, Baldachinum aliaeque Supellectiles aut ornatus debent esse coloris, qui convenit Sacramento, ita etiam apparatus Sacelli debet esse festivus: quemadmodum *Feria V. in Coena Domini* expleta Missa et *feria VI. in Parasceve*, Templis omni distitutis ornatu, dum luctus atque tristitia occupat omnia, ob recolendam Passionis Dominicae memoriam; nihilominus ex Ecclesiae instituto et Rubricarum lege festive ornatur Sacellum, in quo Sacra Hostia asservatur. His accedit, quod Sac. Rit. Congregatio, orta quaestione: „An Cathedra pro concione habenda piis quibusdam in exercitationibus cum Sacramenti expositione operienda esset pannis violaceis, qui color magis convenire videbatur functioni, an coloris albi ratione Sacramenti?“ respondit: *Utendum colore albo quoad exedron in Sanctissimi Sacramenti expositione.* Ita nuperime in *Hispalen die 9. Aprilis 1808.*

9. Quamvis vero haec universim obtineant ex praescripto Ecclesiae quoad Altare et Sacellum, lex tamen tanto cum rigore non est accipienda, ut nihil prorsus, occasione expositionis pro defunctis, funebri apparatus sit extra Sacelli cancellos in Ecclesia. Audiendus Cavalerius, qui ad hunc locum inquit: „Quod tu extende (regulam scilicet pro Altari ab Instrukione latam) ad totum Presbyterium, in quo Sacramentum extat expositum, non vero ad caeteram Ecclesiam, in qua praeterea panni nigri supra parietes poterunt extendi et apponi mortuorum figurae, quoties Sacramentum exponitur ad suffragandas defunctorum animas“. In hac ipsa alma Urbe invaluit consuetudo, quod pluribus in Ecclesiis solemniter celebratur octiduum post festum omnium Sanctorum pro defunctis cum SSmi. Sacramenti expositione festive adornato Sacello, in quo fit expositio, tota vero Ecclesia nigris pannis vestita et imaginibus mortuorum; quem morem ad quamplurimas alias Catholici Orbis Ecclesias extensum vigilantissimi probarunt Antistites.

10. Hac super re recentissimum habemus Sac. Rit. Congregationis Decretum, quod est per se idoneum ad quaslibet amputandas quaestiones. Canonici insignis Collegiatae Regiae Ecclesiae S. Laurentii Florentiae, justis persolutis nuper defuncto totius *Etruriae Regi Ludovico*, cum adhuc Ecclesia funebri esset vestita ornatu, in ulterius devoti animi argumentum publicas preces instituerant coram Sacramento Fidelium venerationi solemniter exposito, amotis lugubri feretro, pallis nigri coloris nedum ex Ara principe sed etiam ex minoribus Altaribus detractisque pariter velis nigris alba Cruce signatis contegentibus Imagines Sanctorum supra easdem minores Aras collocatas; integro tamen ambitu

Sacelli, in quo expositum erat Sacramentum, ornatu festivo contecto. Quaestio orta est inter aliquos: num id licuisset; contententibus nonnullis contra Ecclesiae leges fuisse peccatum et quidquid lugubre supererat ab Ecclesia removendum existimantibus. Religiosissimum Capitulum, etsi de recte facto non dubitaret, nihilominus ad os obstruendum adversus vociferantes, ad Sacram Congregationem recursum habuit, ut haec definiret, num recte an perperam se gessisset et insuper ut certam haberet regulam in similibus servandam. Sacra autem Congregatio re mature discussa respondit: „Cum praecipua pars Capellae, in qua manebat SSimum. Sacramentum, festivis velis ornata fuerit, nihil in hujusmodi facto esse reprehendendum; imo neque necessariam fuisse remotionem palliorum nigri coloris a minoribus Aris“. Id pertinet ad probationem facti; quoad modum vero servandum in similibus addidit: „Non improbare, quod eodem modo justa persolvantur ad plures etiam dies vel pro omnibus fidelibus defunctis vel pro defunctis alicujus Congregationis tam Ecclesiasticorum quam Laicorum“. Reprobavit solummodo morem alicubi inventum exponendi SSimum. Eucharistiae Sacramentum in privatis exequiis. Sed id ad rem nostram non attinet.

11. Quum igitur Sacrae Liturgiae Peritorum auctoritas, Ecclesiarum Urbis constans consuetudo et quod magis est, Sac. Rit. Congregationis Decreta simul convenient, quod non deceat funebri apparatus in Ecclesia, dum preces indicuntur pro expiatione animarum purgantium, dummodo Sacellum, in quo publicae venerationi expositum est Augustissimum Sacramentum, festive sine ullo luctus inditio adornetur: jam patet, quomodo intelligenda sit postrema pars sectionis 4. *Clementinae Instructionis* conjun-

genda cum sectione praecedenti, quae circa ornatum Sacelli versatur. Sed de hoc satis; progrediamur ad alia.

§. V.

»Sopra detto Altare in sito eminente vi sia un Tabernacolo, o Trono »con baldacchino proporzionato di »color bianco, e sopra la base di esso »vi sia un Corporale per collocarvi »l' Ostensorio, o Custodia, il di cui »giro sarà attorniato di raggi, e non »vi sarà davanti alcun ornamento, che »impedisca la vista del SSmo.«

1. Si festivus esse debet ornatus omnis cum Sacelli tum Altaris, in quo publice exponitur SSmum. Sacramentum, ut supra jam vidimus, multo magis decet ut festiva sint omnia, quae immediate inserviunt Sacramento. Jubet propterea Instructio, ut Tabernaculum seu Thronus cum superimposito Baldachino, in quo Ostensorium collocandum est, in eminentiori Altaris parte assurgat velisque sit instructus albi coloris: „Un Tabernacolo, o Trono con Baldacchino proporzionato di color bianco.“ Ne tamen censeas album colorem ita praescribi, ut non liceat alio ornatu Tabernaculum seu Thronum vestiri: ornamenta excluduntur, quae nullatenus conveniunt Sacramento; caeterum si Thronus sit coelaturis cum superinducto auro aut argento affabre elaboratus, pendentibus e corona laciniis auro pariter et argento intextis et in intima parte tela acu picta coopertus vel alio non absimili modo constructus; etiamsi color albus vix, ac ne vix quidem conspiciatur, dummodo nil sit, quod non conveniat Sacramento, tuto poterit adhiberi.

2. Scite distinguit Instructio Tabernaculum seu Thronum pro diversitate Altarium, in quo debet collocari. Illud enim ex quatuor lateribus apertum adhibendum praecipue est in Altaribus ad Orientem positis, ut undique con-

spici possit Sacramentum; Thronus vero in aliis Altaribus, quae unicam habent faciem versus populum. Quamquam nec Thronus nec Tabernaculum apponi debent in Altaribus, quibus magnificum imminet baldachinum vel sustentatum columnis, ut in Urbis Basilicis vel ex laqueari pendens, ut in Ecclesiis *S. Andreae de Valle*, *S. Mariae ad Martyres*, *S. Mariae supra Minervam* et in aliis. Quantum vero ab Altaris superficie Tabernaculum seu Thronus eminere debeat, certo nequit determinari, quum id potissimum dependeat ab Altaris Sacellique structura, a Machinae elevatione, a majore minorique apparatu, a quantitate et dispositione luminum et aliis id genus circumstantiis.

3. Sicuti autem Sanctio determinat Tabernaculi vel Throni cum superimposito baldachino ornatum, qui Sacramento conveniat, ut non liceat iis coloribus in ornamentis uti, quae licet festiva sint, ex Ecclesiae tamen instituto et disciplina adhiberi non debent in iis, quae proxime inserviunt Sacramento; ita etiam et alii ornatus sint oportet, quibus Altare, in quo exponitur Sacramentum, instruendum est ad differentiam illorum, quibus vel solemnitatis causa vel ex legis praescripto in Oratione quadraginta horarum vestiuntur Sacelli parietes. Quoad has certa non determinantur tegumenta, ut supra vidimus et aptari possunt vel serica damascena vel aulaea attalica vel depictae telae. Verum licet hujusmodi ornatus ad apponendum placitum adhiberi possint, tales nihilominus, ut supra innuimus, esse debent, vel color spectetur vel alia adjuncta, quales Sacramento conveniunt. Idecirco hic nostra Instructio expresse vult baldachino di color bianco, quod intelligendum est juxta modum supra declaratum; ejusdemque coloris esse debent Altaris pallium,

velum humerale, baldachinum portatile ut in §. 18.: quoad parietes vero et Imaginum vela, unam dumtaxat conditionem apponit, ne tegumenta aut ornatus historias vel quid profanum exhibeant.

4. Mandat praeterea Instructio, ut Sacrum Corporale extendatur supra Tabernaculi aut Throni basim. Id lamen non est in sensu tam rigido accipiendum, ut non liceat quandoque Pallam promiscue adhiberi: imo quum basis ut plurimum sit nimis angusta, ideo nequit in ea explicari Corporale et nisi apponatur Palla, non secus erit, quam plicatum aplanum. Quamquam omnis cessat dubitandi ratio, quia etiam Pallam venit sub nomine Corporalis, tamquam hujus pars; ita Macri allatis documentis in suo Hiero-lexicon: *Palla pars Corporalis, sive parvum Corporale, quo Calix cooperitur* et antiquitus Corporale appellabatur etiam Palla, ut ex *Ordinibus Romanis Sacramentariis* et *antiquis Ritualibus* probant idem Macri et *Ducangius ad V.: Corporale. Foeminis Deo devotis vetitum est sacra vasa et sacratas Pallas* (hoc est Corporalia) attingere. *Cap. Sacratas. Dist. 23. Corporale* autem erat adeo amplum, ut et Altaris mensam occuparet totam et ejus pars anterior revoluta ad Calicem cooperiendum inserviret. Quamobrem cum unum et idem censei debeant Corporale et Palla, pro hac non habemus peculiarem benedictionem, sed una simul cum Corporale benedicitur. Tametsi postmodum Palla fuerit invecta et a Corporali separata ad quodlibet avertendum periculum, quod certe imminerebat, dum Calix operiebatur cum revoluta anteriore parte Corporalis, adhuc tamen censetur et est pars Corporalis. Vide opus de *Sacris utensilibus Fabii de Albertis, qui cap. 2. num. 37. et cap. 5. num. 33. censet, Pallam divi-*

sam a Corporali fuisse Saeculo XII. vel XIII. Vide etiam *Gavantum ad Rubricas Missalis part. 2. tit. 1. de Praeparatione Sacerdotis etc. §.: parva pars linea etc., Baruffaldum et Catalanum ad Rituale Romanum, tit. de Benedict. Corporalium* et ut innumeros alios praeteream, *Cardinalem Bona de Rebus Liturgicis lib. 1. cap. 25. et Benedictum XIV. de Sacrificio Missae lib. 1. cap. 5. num. 6.*

5. Idcirco, quin ulla inferatur violentia Instructionis verbis, quibus Corporale notatur, substerni poterit Palla Ostensorio, cum Corporale et Palla promiscua sint nomina; quare *Innocentius III. de Mysteriis Missae cap. 56.*, inquit: „Duplex est Palla, quae dicitur Corporale, una, quam Diaconus super Altare totam extendit, altera, quam supra Calicem plicatam imponit;“ Ait *plicatam*; unde colligimus aevo *Innocentii III.* morem recessisse saltem apud Italos unam adhibendi Pallam, cujus pars anterior Calicem operiebat; nondum tamen alterum obtinuisse efformandi Pallam eo modo, quo ab aliquibus retro saeculis eadem in usu est, sed adhuc consuevisse latam habere extensionem, ut licet ad unum solummodo effectum tegendi Calicem destinata, nonnisi *plicata* adhiberi posset. Satis haec sunt, ut quisque agnoscat, aut Corporale *plicatum* aut Pallam Ostensorio posse substerni.

6. Subdit Instructio, *Ostensorii*, quod etiam *custodiam* appellat, orbem radiis circumdatum esse ad instar stellae in signum gloriae: demandat insuper *ne quid ad ornatum collocetur ante Ostensorium*, per quod Sacramenti impediatur aspectus. Id intelligendum etiam de *candelabris* et luminibus, quae hinc inde lateraliter debent disponi, ut aliqua saltem prope sint Sacramentum; nullum tamen vel minimum impedimentum apponant Sacram-

Hostiam intuentibus. Non inde consequitur, haud posse vasa cum floribus collocari vel supra Altaris mensam vel etiam inter candelabra, dummodo in humiliori loco sint et Augustissimi Sacramenti non impediunt aspectum. Et revera si ante ostiolum Tabernaculi, in quo Sacra asservatur Eucharistia, non est retinendum vas florum vel quid simile, sed potest collocari in humiliori decenti loco, ne abscondatur Imago D. N. J. C. vel depicta vel sculpta, quemadmodum *Sac. Rit. Congregatio* respondit in *una Congregationis Montis Coronae die 22. Januarii 1701* relat. in hac nostra *Collectione uum. 3426 ad 10*; multo magis vetitum id est ante Sacramentum, quod in Throno expositum omnium intuentium oculis patere debet.

7. Memorat *Instructio Ostensorium* seu *Custodiam*: et quoniam particula illa seu nonnumquam tamquam disjunctiva accipitur, idcirco nonnullis res inter se diversas, licet ad unum eundemque finem ordinatas, significare voluisse visa est. His adnumeratur *Cavalerius*, qui ad hunc locum adnotat: „Ostensorio vel Custodiae ad ejusdem *Instructionis* textum, qui consulto posuit *Ostensorio, o Custodia*, ut inde detur intelligi, Sacramentum non necessario exponendum esse in Ostensorio, quod licet ad rem forsitan sit instrumentum aptius, modernae tamen est inventionis; sed integrum adhuc esse illud exponere mediis instrumentis illis significatis ampliori Custodiae nomine, quibus illud idem exponere et per Processionem gestare solebat antiquitas“. *Et tom. 4. cap. 11. Decret. 1. num. 11.* „Custodiae itaque nomine veniunt etiam instrumenta illa, quibus olim *SSmum*. Sacramentum exponi et processionaliter deferri solebat.“ Verum, pace tanti viri, concedam *Custodiae* nomen antiquitus usurpatum fuisse ad capsulam

seu vas significandum, in quo recondebatur Eucharistia vel exponenda vel suppliciter circumferenda: nego tamen quod in sensu *Instructionis* verba illa *Ostensorio, o Custodia*, disjunctive accipienda sint: sub diversa vocum expressione per eadem verba, ut synonyma, una eademque res intelligitur. Idem quippe Instrumentum *Ostensorium* est, quatenus mediis cristallis sacram intuentibus exhibet Hostiam; *Custodia* vero, quatenus Sacramentum includit, ut videri quidem possit, non item tangi. Certe *Clemens XI.*, qui primus ineunte anno 1705 *Instructionem* disponi et evulgari jussit, aevi sui laudabilem et rationabilem consuetudinem prosequutus est; neque id intendisse dicendus, quod anteactis saeculis obtinuerat, sed jam erat antiquitate obsoletum vel alicubi tantum, non autem in Urbe et Italia fere tota, adhuc servabatur.

8. Suam sententiam tuetur *Cavalerius* auctoritate *Gregorii Thuronensis lib. 1. de Gloria Martyrum*, qui Custodiae meminit ad turris similitudinem elaboratae: „Acceptaque Turre Diaconus, in qua Mysterium Dominici Corporis habebatur, ferre coepit ad ostium, ingressusque Templum, ut eam Altari superimponeret, elapsa de manu ejus ferebatur in aera: et exemplo instrumenti illius, quo insigniri solet „Imago S. Clarae Assisiensis, quae Saracenis Monasterium invadere conantibus, ad ejus portam afferri voluit *SSmum*. Sacramentum“. Haec tamen quid prosunt? Turris, Columbae, Capsulae argenteae, eburneae aliave cujusvis formae et materiae vasa sub *Custodiae* nomine veniunt, non item *Ostensorii*, nisi hoc vocabulum lato modo accipiatur pro ostensione Instrumenti seu Capsulae, in quo recondebatur Sacrum Christi Corpus oculis intuentium minime patens. Non enim Sacramentum tunc exponi consuevit,

ut modo fit et aliquibus retro saeculis fieri coepit: si morem hunc longe prius obtinuisse quis velit, haud ullum documentum reperiet, quo evincat Sacram Hostiam, ut modo est ope *Ostensorii*, quaecumque eis forma sit, visibilem fuisse.

9. *Christianus Lupus* in aureo *Tractatu de Processionibus*, agens de Sanctissimi Sacramenti publica expositione, *Oper. tom. VI. pag. 362.*, quandonam inceperit in Ecclesia Latina detectam exponi Sacram Eucharistiam se ignorare fatetur; putat tamen, hunc morem multo esse antiquiorem aevo *Urbani IV.*, qui Pontifex fuit renunciatus anno 1261. Vide tamen qua ratione motus ita opinetur. „Quia, inquit, S. Clara ipsum (scilicet Sacramentum) nequaquam asportari jussisset ad Monasterii portam, nisi consuevisset exponi in Ecclesia et forsitan extra ipsam etiam deportari.“ Sed haec argumentandi ratio, praeterquamquod a simplici conjectura petitur, ac propterea certitudinis gradum nequit obtineri, non valet ad finem, quem intendimus. Esto quidem vas illud, in quo tamquam in custodia asservabatur Sacramentum, extrahi quandoque e Tabernaculo consuevisse et publicae exponi venerationi et etiam si vis in Processionibus circumferri, non propterea consequitur, Sacram Hostiam conspici potuisse; imo certum est solam patuisse *custodiam*. *Lupum* refellit *Benedictus XIV.*, neque exemplum *S. Clarae* prodesse demonstrat. „Cum tamen, inquit *Instit. 30. num. 4.*, in actis S. Clarae habeatur, quod Divinam Eucharistiam praeferrere voluit“ argentea capsula intus ebur inclusa, „hinc non sequitur eam disciplinam tunc fuisse, ut palam populo proponeretur, uti recte expendit *Thiersius lib. 2. cap. 2. pag. 133*“. Patet hinc licentia Pictoribus permissa, hos fuisse usos, qui cum alius non suppeteret,

ut aliquo sensibili modo ostenderent ad Monasterii januam Sacramentum fuisse delatum, loco argenteae capsulae licitum sibi esse duxerunt substituere cylindricum vas undique per girum columellis intersectum ac cristallis munitum, quorum ope Sacra Hostia conspici posset. Numquid vero a placito Pictorum ad aliquid certo firmandum, argumenta petenda sunt, si quod ex quadam necessitate eis licuisse putandum est, facto repugnet?

10. Et revera idem *Lupus* conjecturam illam suam multi pendendam non esse plane ostendit, concludens „Quidquid sit post Urbani IV. Decretum pietas coepit esse frequentior et brevi tempore fuit admissa (publica Sacramenti expositio) apud omnes Ecclesias eodem tempore (circa Urbani aetatem) quidam coepisse putant monstratoria Sacramenti vasa in variis formis“. Quod si *monstratoria* seu *monstrantia vasa* circa *Urbani IV.* tempora inuenta sunt, concludimus anteactis saeculis in usu non fuisse et Sacramentum in undique clausis custodiis asservatum, licet ea vasa, in quibus recondebatur Sacra Hostia, quandoque educerentur vel in Altari exponenda vel in processione circumferenda.

11. Quod adeo verum est, ut *Thiersius* in suo tractatu *de expositione SSmi. Sacramenti lib. 2. cap. 4.*, an statim ab initio patenter delata fuerit Eucharistia, vehementer dubitet et in eam propendet sententiam, „quae sustinet Sacramentum in Calice, seu vase alio absconditum deportatum fuisse“ Bene idcirco hujusmodi vas *Custodia* potius, quam *Ostensorium* dicebatur. *Martene de antiquis Ecclesiae ritibus lib. 4. cap. 29. num. 5.* dubiam rem esse vult et plurima affert documenta, quae utrique sententiae favere videntur. Forte enim, ut saepe accidit, dum aliquid ad variabilem

disciplinam pertinens novam induit formam, paulatim coepit in aliqua Ecclesia detectum exponi Sacramentum, retinentibus aliis antiquum morem, donec et etiam ipsae novum ritum ut religioni et pietati consonum sensim sine sensu adoptarunt.

12. Parum tamen id interest. Vel enim aevo *Urbani IV.* in vecta fuerint *vasa monstrantia*, quorum ope Sacramentum publice exponeretur vel multo post (vetustiora certe non sunt) parum hoc ad hodiernam disciplinam, quam unice spectare debemus, confert. Aevo *S. Caroli Borromaei* antiquioris disciplinae aliqua adhuc vestigia supererant. Exponebatur quidem Sacra Hostia mediis cristallis conspicienda, licet vasis forma longe diversa esset ab ea, quae modo in usu est et turrim seu cylindricum Instrumentum in pyramidis formam desinens, repraesentaret, ad illius modum instructum, qui parum differt ab eo, quem exhibent Pictores in *S. Clarae* Imaginibus. Vide *Acta Ecclesiae Mediolanensis part. 1. pag. 116. part. 4. pag. 543 editionis Patavinae*. Ne tamen visibiliter omnino pateret Hostia, ob reverentiam Sacramenti, vas illud, quod parvum Tabernaculum dicitur, ad differentiam majoris, in quo asservabatur, oblongo velo cooperiebatur. Ita in iisdem *Actis part. 4. pag. 631*. „Per questa Orazione (scilicet quadraginta horarum) il Santissimo Sagramento si collochi sopra l'Altare maggiore, e fuori del Tabernacolo maggiore, con un velo di seta, che cuopra il Tabernacolo piccolo, che ha dentro il Santissimo Sagramento, e sia tanto lungo, che faccia due ali dalle parti, cioè sino alli due corni dell' Altare, l' uno dell' Evangelo, l' altro dell' Epistola“. Quae sane Sancti Antislitis regula plene demonstrat, nondum in vectum fuisse Thronum, in quo Sacramentum exponeretur, sed cum sacrum vas

illud continens in Altaris mensa extra tabernaculum majus collocandum esset loco Throni et Baldachini imponebatur velum, quod forte aliquo modo tegens Sacram Hostiam, majorem ei venerationem conciliabat.

13. Temporis successu *Ostensorium* exponi coepit sub *baldachino* sive *umbella* in expositionibus publicis et antiquus mos retentus in aliis minus solemnibus et ex causa privata: forma vero Ostensorii in aliam longe diversam, quae modo in usu est, mutationem subiit: et quae prius *vasa monstrantia* dicebantur, instructa postmodum ad formam sphaericam, ex utraque parte complanatam, appellari coeperunt *Ostensoria*; et cum antiquitus non essent in usu, ideo nec *Macri*, nec *Du-Cangius* in respectivis *glossariis* eandem commemorarunt. *Baruffaldus ad Ritual. Roman. titul. 80. §. 2.*, ubi legitur: „Hostiam in solemnibus Processione deferendam in Tabernaculum ita reponendam, ut per vitrum seu cristallum, quo ipsum Tabernaculum circumseptum esse debet, exterius adorantibus appareat“, notat: „Tabernaculum, de quo hic Rubrica loquitur, idest ac Ostensorium, quod aliter appellatur Monstrantia, Sphaera et Turris. Antiquitus ad modum cylindricum construebatur eo pacto, quo hodie Moniales *S. Clarae* utuntur recenter vero ad instar Sphaerae solet efformari, cum suis radiis ad similitudinem Solis seu Stellae“. Vide etiam *Catalanum* ad hunc Ritualis locum.

14. Quamobrem concludimus in *Clementina Instructione* vocabulum *Custodiae* fuisse usurpatum tamquam *Ostensorii* synonymum ob duplicem significatum, quem *Ostensorium* habet, non autem ut instrumentum et vas ab Ostensorio diversum vel hoc sit in forma sphaerica radiata vel circumseptum cristallis ad modum Cylindri, Pyramidis aut Turris; quod tamen jure

censeo aevo *Clementis XI.* non amplius fuisse in usu et solam radiatam Sphaeram adhiberi consuevisse. Quaecumque enim sit ejusdem forma, idem tamen est usus, scilicet patefaciendi Sacram Hostiam oculis intuentium, idcirco ab ostendendo *Ostensorium* debet appellari; longe secus ac Turris erat, de qua *Gregorius Thuronensis* et *argentea capsula*, quam *Assisiensis Clara* ad Monasterii januam deferri jussit. Haec dicta sint, ne perperam recessisse videar a sententia *Cavalerii* qui arbitratur *Ostensorium et Custodiam* in sensu Instructionis instrumenta esse diversa. Forte enim Auctor, ceteroqui clarissimus, significare voluit, non dedecere, si, quod *Ostensorium* dicimus, non ad modum radiantis Sphaerae, sed juxta veterem morem construat, ut in *S. Clarae* Imaginibus pingi solet et ab aliquibus ejus Instituti Monialibus, ut *Baruffaldus* notat, adhuc retinetur. Sed contra ipsum est eadem Instructio, quae praecipit: „Ostensorio, o Custodia, il di cui giro sarà attorniato da raggi“. Quid clarius ad designandum, distinguendum Ostensorium orbicularis figurae, quod Sphaeram dicimus? Praeterea Vas, quod exhibent *Clarae* Imagines, quum, ut vidimus, longe distet ab illo, quod ea jubente ad Monasterii ostium delatum fuit et patentem Sacram Hostiam exhibeat, potest Ostensorii nomine donari.

§. VI.

»Ardino sopra l' Altare almeno venti
»lumi continuamente, cioè sei cande
»d'una libra, tre per parte dalli lati
»della Croce, ed otto cande dalla
»parte superiore, con altre quattro
»dalli lati dell' Ostensorio, nella cui
»parte opposta non vi si ponga on
»ninamente lume alcuno, e sieno final
»mente due Torcieri con le fiaccole
»almeno di tre libbre l'una. L'istesso
»numero di lumi vi sia anche di notte,
»dopo serrata la Chiesa; nella sera si

»mettano lumi sufficienti per evitare
»la confusione, quali stiano accesi
»finchè si chiudino le porte di essa.
»Potranno anche di giorno oscurarsi
»le fenestre vicino all' Altare dell'
»Esposizione, ad effetto di raccogliere
»la mente de' Fedeli all' orazione.«

1. De Luminibus, quae ardere continuo debent, dum Sacramentum publice exponitur pro Oratione quadraginta horarum, agit praesens Instructionis sanctio. In ea praecipitur, ut saltem viginti nunquam desint, quorum duo de viginti luceant in Altari, duo vero in magnis candelabris hinc inde in plano Presbyterii circa gradus Altari appositis; eorundem pondus, qualitatem, distributionem designat, ne quid fieri contingat ad Rectorum et Sacristarum placitum, quod aut non deceat aut minus Sacramenti majestati functionisque solemnitati conveniat. Hujusmodi autem sanctio, ni fallor, partim praeceptiva partim directiva videtur. Praeceptivam puto quoad cereorum numerum et dictio illa *almeno* scite adhibetur, ne cuiquam liceat minorem cereorum numerum apponere, quamvis in Ecclesiarum Praesidum potestate sit quantitatem addere multo majorem. Quod si luminaria copia abundant, non est necesse, ut omnia continuo ardeant; poterunt identidem alia extinguere, alia sufficere extinctis, omnia iterum accendi, dum frequentior est populi concursus et solemnia celebrantur Mysteriorum, dummodo numquam deficiat numerus a lege praescriptus, quo minor non sit oportet etiam in expositionibus, quae ex privata causa fiunt, veluti notat *Instructio* §. 36.

2. Quoniam vero per horas quadraginta diu noctuque nunquam cessare debet Oratio, ideo jubet insuper haec sanctio, ut etiam nocturno tempore, licet clausis Ecclesiae januis, totidem, ac in die collucescant lumina: aliquid